

Гунбіна Олена Володимирівна,
аспірантка кафедри права та європейської інтеграції,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків
ORCID 0000-0002-7967-4125

УДК 35.316

doi: 10.34213/tp.20.02.09

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Досліджуються теоретичні засади визначення та класифікації публічних послуг. Наголошується, що перехід до сервісно орієнтованої держави передбачає специфічну діяльність органів публічної влади, що виражається в наданні публічних послуг. Визначено такі родові поняття, як “публічність”, “послуга”, “публічна послуга”. Узагальнено основні теоретичні підходи до класифікації “публічних послуг”.

Ключові слова: послуга, публічна послуга, публічність, органи публічної влади, органи місцевого самоврядування, органи державної влади.

Постановка проблеми. Наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. минулого століття в багатьох країнах світу здійснювалася реформа публічного управління. Основним концептом цієї реформи був перегляд ролі та змісту діяльності системи публічного управління. Бюрократична модель, що лежала в основі її діяльності, ставала неефективною, гальмувала подальший суспільний розвиток. У зв’язку з цим у більшості демократичних країн світу (особливо це стосується США та Великобританії) почали звертати увагу на принципи й методи організації та функціонування систем управління бізнес-структур. Управління в цих структурах функціонувало в умовах жорсткої ринкової конкуренції, де доводилося постійно “змагатися” за споживача продукції шляхом надання йому більш якісних послуг (товарів) у більш ефективний спосіб. Усе це спонукало до спроби імплементувати розроблені в бізнес-структурах методи та способи управління в публічному секторі.

Саме в цей час з’являється концепція сервісної держави, основний зміст діяльності якої переорієнтовує публічне управління від виконання регламентів і норм до надання послуг. Україна з 1998 р. розпочала адміністративну реформу, одним зі складників якої є запровадження сервісно орієнтованого підходу до публічного управління, тому дослідження теоретичних засад визначення та класифікації публічних послуг є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблемі дослідження поняття “публічні послуги” присвячено багато розвідок. Зокрема, теоретичні концепти поняття “публічні послуги” досліджувалися В. Мамоновою, С. Серьогіним, В. Сороко, В. Тимощуком, А. Чемерисом, Ю. Шаровим та ін. Дослідженню питань правового регулювання публічних послуг присвячено роботи В. Авер’янова, К. Афанасьєва, І. Венедіктової, І. Ковбаси, І. Коліушка, Р. Мельника, С. Стеценко, В. Тимошук та ін. Потребує узагальнення визначення поняття “публічна послуга” в контексті публічного управління.

Мета статті полягає в теоретичному визначенні поняття “публічна послуга” та виділенні основних підходів до класифікації публічних послуг у сучасних умовах державотворення.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна реформа, що здійснюється в Україні, передбачає зміну парадигмального підходу до функціонування системи публічного управління. Ці зміни передбачають перехід від бюрократичного підходу щодо публічного управління до сервісно орієнтованого. Сутність цієї трансформації полягає в концептуальному перегляді принципів діяльності державних структур. Зміст цієї трансформації полягає в переході від держави, що регулює, контролює та дозволяє (забороняє) за певними процедурами, до держави, яка надає публічні послуги своїм громадянам. Спробуймо дослідити зміст та поняття цих послуг.

Саме поняття “публічна послуга” включає в себе два типи етимологічних конструкцій – “публічність” і “послуга”.

Поняття “публічний” походить від латинського слова *publicus* – суспільний, народний. Мовознавець-лексиколог та перекладач Юліан Кобилянський у своєму латинсько-українському словнику слово *publicus* перекладає як “людський, народний, громадський, державний” [7]. У словнику іншомовних слів визначається поняття “публічний” як відкритий, гласний, суспільний [12, с. 560]. У новому тлумачному словнику української мови визначається декілька значень слова “публічний”: 1. Який відбувається у присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий. 2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний. 3. Стосується публіки [8, с. 843]. Таким чином, публічність передбачає можливість участі великого числа людей, доступність і загальність.

Поняття “послуга” прийшло у вжиток з економічної теорії. Сама ідея здійснення економічної діяльності як послуги була вперше представлена Ж. Сеємом у “Трактаті з політичної економії”, написаному в 1803 р. На його думку, “у процесі виробництва утворюються не тільки матеріальні блага, а й послуги, які є обміном між робітником і власником, підприємством і споживачем продукції” [14].

У науковій думці сьогодні сформульовано величезну кількість підходів до трактування поняття “послуга”. Приміром, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови “послуга” визначається як “дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому” [2, с. 1736]. В Енциклопедичному словнику з державного управління “послуга” трактується як “певна категорія, яка вказує на взаємодію між суб’єктом, що пропонує та надає блага, і об’єктом, який їх потребує” [5, с. 820]. Отже, у цих визначеннях акцент робиться на взаємодії та наданні певних благ.

У законодавстві України також надаються визначення послуги. Наприклад, у ст. 1 Закону України “Про захист прав споживачів” послугу визначено як “діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного, визначеного договором, матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб” [10]. Цивільний кодекс України послугу визначає як “здійснення певних дій або здійснення певної діяльності”. У цих визначеннях послугу розглянуто як певну дію щодо надання певних благ.

У наукових працях також сформульовано певні концепти щодо визначення поняття послуги. Зокрема, М. Росинський вважає, що послуга – “специфічна політико-економічна категорія, яка виражає відносини праці, реалізується безпосередньо як корисний ефект діяльності і функціонує в базі споживання” [4]. Л. Хмелівська визначає послугу як “діяльність, яка вико-

нана для задоволення чийось потреб, господарчих або інших зручностей, що надаються будь-кому; товар, специфіка якого виявляється у фізичній неосяжності, невіддільності від свого джерела, у неможливості накопичення та зберігання, в індивідуальності та плінності якісних характеристик, у відсутності речового змісту; це діяльність, а не продукт” [17]. Дослідниця О. Скороход визначає послуги як “результат безпосередньої взаємодії надавача та споживача послуг, тобто результат діяльності надавача послуг щодо задоволення потреб їх споживача” [11]. Г. Писаренко визначає послуги як “діяльність щодо задоволення певних потреб особи, яка здійснюється за її зверненням” [9]. Т. Данилюк надає визначення послуги в такому вигляді: “...діяльність, яка здійснюється для задоволення певних потреб або інших зручностей, наданих будь-кому” [4].

Аналізуючи всі ці визначення, можна виділити ознаки, притаманні послугі:

- це завжди пов’язаність із діяльністю;
- наявність тих, хто надає благо, і тих, хто цього блага потребує;
- присутність процесу обміну, який може мати матеріальний або нематеріальний вигляд.

Таким чином, послуга – це певний вид діяльності щодо обміну певними благами з метою задоволення потреб або створення інших зручностей. Спробуймо розібратися у визначенні поняття “публічна послуга”.

У науковій думці та нормативно-правових актах сформувалося певне уявлення про розуміння публічних послуг. Наприклад, дослідниками Центру правових реформ публічні послуги визначаються як “усі послуги, що надаються публічним (державним та самоврядним) сектором або іншими суб’єктами за рахунок публічних коштів” [18]. У листі Міністерства юстиції України від 18.12.2009 р. № 967-0-2-09-22 публічні послуги визначено як “послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні” [21].

Серед науковців також сформувалися певні підходи щодо трактування поняття публічна послуга. Приміром, Г. Писаренко визначає їх як “усі послуги, що надаються публічним сектором або іншими суб’єктами під відповідальність публічної влади і за рахунок публічних коштів” [9]. А науковець Ю. Шиндель надає таке визначення публічної послуги: “...діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або державних чи муніципальних підприємств, установ, організацій за кошти державного або місцевого бюджетів усіх рівнів” [20]. Як можна побачити, у цих двох визначеннях ключовими для визначення поняття “публічна послуга” є суб’єкт надання послуг та джерело фінансування послуги.

Більш широке трактування публічних послуг надають інші автори. Наприклад, Ю. Тихомиров визначає їх як “юридично й соціально значущі дії в інтересах суспільства, держави і громадян” [16]. В. Тимошук визначає публічні послуги як “усі послуги, які надаються публічним сектором та за надання яких відповідальність несе публічна влада” [15], а Л. Міцкевич визначає публічні послуги як “діяльність державного апарату, що служить платникам податків; послуги, які характеризують лише ту сферу діяльності, в якій організовується життєзабезпечення населення – містобудування, транспортне сполучення, каналізація, водопостачання, освіта, охорона здоров’я тощо; спосіб обслуговування громадян (мається на увазі безпосередня взаємодія з громадянами при їх зверненні на прийомі)” [1].

Аналізуючи розглянуті вище поняття, можна виділити такі ознаки публічної послуги:

- вона є діяльністю, що спрямована на задоволення значущих потреб фізичних і юридичних осіб;
- надається за зверненням фізичних чи юридичних осіб і має чітку адресну спрямованість;
- має як матеріальний, так і нематеріальний виміри;
- може надаватися як безпосередньо структурами публічної влади, так і опосередковано через інші структури;
- є соціально значущою;
- надається за рахунок публічних фінансів;
- форми, інструменти та засоби надання публічних послуг мають бути чітко регламентованими в нормативно-правовій базі.

Таким чином, публічна послуга – це діяльність публічних органів влади та управління щодо надання певних благ населенню, яка здійснюється безпосередньо чи опосередковано через інші структури суспільства за рахунок публічних коштів. Залежно від критерію аналізу в науковій думці сформувалися різні підходи до класифікації публічних послуг. Спробуймо їх розглянути.

Використовуючи в основі критерію інтерес, І. Венедіктова класифікує публічні послуги за такими напрямками:

- публічні послуги, що хоча й надаються на вимогу приватного інтересу, проте мають соціальне призначення, розглядаються суспільством позитивно та є гарантованими кожному;
- публічні послуги, потреба у яких викликана поєднанням приватного і публічного інтересів через обов'язки громадянина вчиняти певні дії для власного блага;
- публічні послуги, пов'язані із суто публічним інтересом або державними функціями, що спрямовані на задоволення приватного інтересу [18, с. 55].

Відповідно до цієї класифікації публічну послугу нерозривно пов'язано з публічним інтересом.

В основу класифікації публічних послуг Л. Міцкевич закладає функціональний підхід. Він виділяє такі типи публічних послуг:

- ті, що характеризують лише ту сферу діяльності держави, у якій організується життєзабезпечення населення;
- ті, що уособлюють позитивне державне управління;
- як діяльність державного апарату, що служить платникам податків;
- як функції державних органів;
- як спосіб обслуговування громадян [17].

У цій класифікації публічних послуг критерієм є функція державних органів щодо забезпечення життєдіяльності суспільства.

В. Сороко в основу класифікації публічних послуг закладає структурний критерій. Він виділяє такі типи публічних послуг:

- захист: життя, власності, довкілля, інтелектуальної власності тощо;
- соціальний захист: дітей, літніх людей, людей з особливими потребами, безробітних;
- реєстрація, ліцензування: змін громадянського стану, стану об'єктів і суб'єктів; утворення громад, організацій; певних видів діяльності;
- повсякденна діяльність: охорона здоров'я; забезпечення комунальною, побутовою сферами; аграрні питання тощо;

– комунікація: пошта, телекомунікації, Інтернет, транспорт, засоби масової інформації;

– духовне та культурне самовираження: відпочинок, культурно-масові заходи, фізична культура і спорт [13, с. 18–19].

У законодавстві класифікацію публічних послуг прив'язується до суб'єкта надання послуги. Наприклад, Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 р. № 90-р, визначає, що “послуги, які надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні, становлять сферу публічних послуг” [6]. У цьому визначенні виділено три типи суб'єктів, а саме:

- 1) органи державної влади;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) підприємства та установи.

У науковій думці існує класифікація публічних послуг залежно від виду послуги, що надається. Зокрема, розрізняють такі види (типи) публічних послуг:

– державні послуги – дії державних органів стосовно реалізації функцій держави, будь-яка платна послуга, що надається органами влади та створеними ними установами, які утримуються за рахунок коштів держбюджету, обов'язковість якої встановлюється законодавством;

– управлінські послуги – зміст функціональної діяльності державного органу стосовно розроблення й реалізації державної політики з регулювання певного сектору економіки чи соціального життя;

– адміністративні послуги – дія органу чи його апарату із забезпечення інтересів і свобод фізичних і юридичних осіб у контексті законодавчо визначених порядків реалізації своїх повноважень, що конкретизовані нормативно-правовими актами, зареєстрованими в законодавчо визначеному порядку;

– соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих ситуаціях та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їхньої життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя;

– житлово-комунальні (муніципальні) послуги – результат господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреби фізичної або юридичної особи в забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електропостачанням, опаленням, а також у вивезенні побутових відходів у порядку, встановленому законодавством [19, с. 56–57].

Підсумовуючи наведемо вище, зазначимо, що публічні послуги можна класифікувати за такими напрямками:

1. За типом суб'єкта, який надає послуги:

– державні – послуги, що надаються органами державної влади та управління;

– муніципальні – послуги, що надаються органами місцевого самоврядування;

– підприємницькі – послуги, що надаються юридичними і фізичними особами за дорученням або фінансуванням державних чи муніципальних структур.

2. За видами діяльності:

– управлінські послуги – діяльність стосовно розроблення й реалізації політики щодо регулювання певного сектору економіки чи соціального життя;

– адміністративні послуги – дія із забезпечення інтересів і свобод фізичних і юридичних осіб у контексті законодавчо визначених порядків реалізації своїх повноважень, що конкретизовані нормативно-правовими актами, зареєстрованими в законодавчо визначеному порядку;

– соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих ситуаціях та потребують сторонньої допомоги з метою поліпшення або відтворення їхньої життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя;

– житлово-комунальні послуги – господарська діяльність, спрямована на задоволення потреб фізичних або юридичних осіб у забезпеченні діяльності важливих інфраструктурних об'єктів.

3. За формою надання:

– матеріальні – послуги, що надаються у вигляді конкретних матеріальних благ;

– нематеріальні – послуги, що надаються у вигляді різноманітних документів безпосередньо або ж в електронному вигляді.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, перехід до сервісно орієнтованої держави створює необхідність переорієнтації діяльності органів публічного управління від процесу адміністрування до діяльності з надання послуг. Сама послуга передбачає певний вид діяльності щодо надання певних благ. Публічна послуга визначається тим, що ці блага надаються безпосередньо органами публічної влади (державними чи муніципальними) або ж опосередковано через різноманітні підприємства шляхом фінансування цих послуг із бюджету, і послугу спрямовано на діяльність, що розв'язує важливо значущі проблеми суспільства. У статті розглянуто в зальному вигляді класифікації публічних послуг залежно від типу послуг, суб'єкта надання послуг, видів діяльності. У наступних дослідженнях доцільно більш детально розглянути сутність цих послуг та їхній взаємозв'язок.

Список використаних джерел

1. Абраменко Ю. Ю. Публічні послуги та їх роль у забезпеченні якості управління. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11ayzyu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11ayzyu.pdf).

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл., голов, ред. В. П. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.

3. Венедіктова І. В. Юридична природа публічних послуг. *Вісник Харків. нац. ун-ту*. 2009. № 841. С. 88–91.

4. Данилюк Т. І. Сутність поняття “послуга”: теоретичні аспекти. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3247>.

5. Енциклопедичний словник з державного управління / укл. Ю. П. Сурмін та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

6. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : розпорядження КМУ від 15.02.2006 р. № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80>.

7. Латинсько-український словар для середніх шкіл / зладив Юліан Кобилянський. Відень, 1912.

8. Новий тлумачний словник української мови : 42 000 слів : у 4 т./ уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2000. Т. 3 (О-Р). 927 с.
9. Писаренко Г. М. Адміністративні послуги в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. № 26. С. 160–165.
10. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
11. Скороход О. Щодо проблем надання послуг населенню органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. URL: <http://hold/niss.gov.ua>.
12. Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1977.
13. Сороко В. М. Надання публічних послуг органами державної влади та оцінка їх якості : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 104 с.
14. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. URL: <http://ek-lit.narod.ru/saysod.htm>.
15. Тимошук В. П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. Київ : Факт, 2003. 496 с.
16. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции. Москва : Изд. Тихомирова Ю. А., 2001. 355 с.
17. Хмелівська Л. П. Особливості розвитку малого підприємництва у сфері побутового обслуговування населення України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01. Київ, 2002. 230 с.
18. Центр політико-правових реформ. URL: <http://pravo.org.ua>.
19. Шаров Ю. П., Сухінін Д. В. Муниципальные услуги: шлях до високої якості : монографія. Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2008. 136 с.
20. Шиндель Ю. А. Зміст надання публічних послуг у складі злочину, передбаченому ст. 365-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Харків. нац. ун-ту*. 2013. С. 173–177.
21. Щодо надання роз'яснень термінів, які застосовуються у Законі України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення" : лист Міністерства юстиції України від 18.12.2009 р. № 967-0-209-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09>.

Gunbina E. V.,

*Postgraduate Student of Law and European Integration Department, KRI NAPA, Kharkiv
ORCID 0000-0002-7967-4125*

THEORETICAL PRINCIPLES OF DEFINITION AND CLASSIFICATION OF PUBLIC SERVICES

In the late 1970s and early 1980s, public administration was reformed in many parts of the world. The main concept of this reform was to review the role and content of the public administration system. The bureaucratic model of this system, which formed the basis of its activities, became inefficient, closed and hampered further social development. As a result, most democracies around the world (especially the United States and the United Kingdom) have begun to pay attention to the principles and methods of organizing and operating business management systems. Management in these structures functioned in conditions of fierce market competition, where we had to constantly "compete" for the consumer of products, by providing him with services (goods) in a better and more efficient way. All this led to an attempt to implement the methods and methods of management developed in business structures to the public sector. It is at this time that the concept of the "service state" emerges, the main content of which reorients public administration from the implementation of regulations and norms to the provision of services. Ukraine has started administrative reform since 1998, one of the components of which is the introduction of a service-oriented approach to public administration. Therefore, the article examines the theoretical foundations of the definition and classification of public services is relevant.

The article argues that the transition to a service-oriented state reproduces the need to reorient the activities of public administration from the administrative process to the provision of services. The service itself involves a certain type of activity to provide certain benefits. The public service is defined by the fact that these benefits are provided directly by public authorities (state or municipal) or indirectly through various enterprises by financing these services from the budget and aimed at activities that solve important problems of society. The article considers the classification of public services depending on the type of services, the subject of services, activities.

Keywords: service, public service, publicity, public authorities, local governments, state authorities.

References

1. Abramenko, Yu.Yu. Publichni posluhy ta yikh rol u zabezpechenni yakosti upravlinnia. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11ayzyu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11ayzyu.pdf) [in Ukrainian].
2. Velyki tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2007). V.P. Busel (Ed.). Kyiv; Irpin: VTF "Perun" [in Ukrainian].
3. Venediktova, I.V. (2009). Yurydychna pryroda publichnykh posluh. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*, 841, 88–91 [in Ukrainian].
4. Danyliuk, T.I. Sutnist poniattia "posluha": teoretychni aspekty. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3247> [in Ukrainian].
5. Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia (2010). Yu.V. Kovbasiuka, V. P. Troshchynskoho, Yu. P. Surmina (Eds.). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
6. Kontsepsiia rozvytku systemy nadання administratyvnykh posluh orhanamy vykonavchoi vlady: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.02.2006 r. № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/90-2006-%D1%80> [in Ukrainian].
7. Latynsko-ukrainskyi slovar dlia serednykh shkil (1912). Yulian Kobylianskyi (Ed.). Viden
8. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy (2000). V. Yaremenko, O. Slipushko (Eds.). Kyiv: Akonit., T. 3 (O-P) [in Ukrainian].
9. Pysarenko, H.M. (2005). Administratyvni posluhy v Ukraini. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 26, 160–165 [in Ukrainian].
10. Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon Ukrainy vid 12.05.1991 r. № 1023-XX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> [in Ukrainian].
11. Skorokhod, O. Shchodo problem nadання posluh naselenniu orhanamy vykonavchoi vlady ta orhanamy mistsevoho samovriaduvannia. URL: <http://hold/niss.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Melnychuk, O.S. (Ed.). (1977). Slovnyk inshomovnykh sliv. Kyiv [in Ukrainian].
13. Soroko, V.M. (2008). Nadання publichnykh posluh orhanamy derzhavnoi vlady ta otsinka yikh yakosti. Kyiv: NADU [in Ukrainian].
14. Sej, Zh.-B. Traktat po politicheskoy ekonomii. URL: <http://ek-lit.narod.ru/saysod.htm> [in Russian].
15. Tymoshchuk, V.P. (2003). Administratyvna protsedura ta administratyvni posluhy. Zarubizhnyi dosvid i propozytsii dlia Ukrainy. Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
16. Tykhomyrov, Yu.A. (2001). Teoriia kompetentsii. Moskva: Izd. Tykhomyrova Yu. A. 355 p. [in Russian].
17. Khmelivska, L.P. (2002). Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva u sferi pobutovoho obsluhovuvannia naseleння Ukrainy: Candidate's thesis. Kyiv, 230 p. [in Ukrainian].
18. Tsentр polityko-pravovykh reform. URL: <http://pravo.org.ua>. [in Ukrainian].
19. Sharov, Yu.P., Sukhinin, D.V. (2008). Munitsypalni posluhy: shliakh do vysokoi yakosti. Melitopol: Vyd. budynok MMD [in Ukrainian].
20. Shyndel, Yu.A. (2013). Zmist nadання publichnykh posluh u skladi zlochyну, peredbachenomu st. 365-2 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu*. 173–177 [in Ukrainian].
21. Shchodo nadання roziasnen terminiv, yaki zastosovuiutsia u Zakoni Ukrainy "Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za koruptsiini pravoporushennia": lyst Ministerstva yustytсии Ukrainy vid 18.12.2009 r. № 967-0-209-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v967-323-09> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 15.05.2020 р.